

УДК 314.151.3-054.7:316.613

DOI: 10.24144/2524-0609.2024.55.19-22

Жиленко Руслан В'ячеславович

кандидат історичних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет» м.Ужгород, Україна

ruslan.zhylenko@uzhnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0002-2227-4534>

Новосад Крістіна Ярославівна

кандидат соціологічних наук, доцент
кафедра соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет» м.Ужгород, Україна

kristina.novosad@uzhnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-3335-6532>

Самотовка Роман Ігорович

аспірант кафедри соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет» м.Ужгород, Україна

roman.samotovka@uzhnu.edu.ua

<http://orcid.org/0009-0001-0995-7701>

ГОТОВНІСТЬ МІГРАНТІВ З УКРАЇНИ ДО СОЦІАЛЬНИХ РИЗИКІВ

Анотація. Мета статті: дослідити готовність мігрантів з України до соціальних викликів закордоном. Методи дослідження: аналіз та узагальнення літератури та соціологічних досліджень (для з'ясування рівня готовності та усвідомлення мігрантів з України до можливих соціальних ризиків); теоретичне узагальнення (для формування авторських висновків). Високі показники уникнення невизначеності та повільний зв'язок із працедавцем показує нам те, що більшість мігрантів з України належать до адміністративного типу організаційної культури. Особливості організаційної культури мігрантів можуть призвести до того, що вони можуть зустрітися із значними соціальними ризиками, а саме ризик опинитися у другому або третьому секторі світового ринку праці. Це також призводить до втрати компетентності та ініціативності, впевненості в собі, здатності приймати рішення, шукати та використовувати зворотний зв'язок із оточенням у приймаючих країнах та «марнотратства мізків».

Ключові слова: ділова культура мігрантів, мігранти, ризики, соціальні ризики.

Вступ. Соціальні ризики та вразливість мігрантів з України вивчаються у контексті суб'єктивістського та об'єктивістського підходів. Об'єктивістський підхід спрямований на вивчення соціальних загроз, які існують на макрорівні та вразливості мігрантів, яка проявляється під їх впливом. Соціальні загрози міграції в контексті об'єктивістського підходу можливо виміряти кількісними методами дослідження. Активно залучаються статистичні дані демографії та обліку, аналіз документів, демографічні опитування, опитування громадської думки. Головним результатом об'єктивістського підходу дослідження мігрантів є структурні зміни в міграційних процесах.

При суб'єктивістському підході мігрант добровільно відмовляється від стабільного способу життя на користь кардинальних змін. В цьому випадку ми аналізуємо процес міграції на мікрорівні за допомогою якісних методів (аналіз особистих документів, глибинне інтерв'ю, спостереження). Актуальним тут бачиться вивчення життєвих стратегій мігрантів, основних ризиків у їхньому житті, пов'язаних з цими рішеннями, сподіваннями та надіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Згідно останніх досліджень, на думку О.Іванкової-Стецюк, суб'єктивістський підхід зосереджується на так званому «акторському» рівні, при якому мігрант розглядається як «соціальний актор». Але треба

констатувати, що в Україні об'єктивістський підхід до аналізу міграції більше поширений, ніж суб'єктивістський. Існуючий стан справ треба вважати невинуватим, адже міграцію зазвичай зумовлює «переплетення» найрізноманітніших чинників, як об'єктивних, так і суб'єктивних, то ж порушення балансу в системі знань про досліджуваний феномен може призвести до серйозних викривлень в його оцінці, зокрема у тих моментах, які стосуються причин, наслідків та перспектив української трудової міграції [1, с.126-127].

Два виміри української міграції ставлять питання про вимушену міграцію. До вимушеної міграції українські дослідники відносять лише міграцію з окупованих територій та зони військових дій. За цими ознаками трудові мігранти із України відрізняють біженців та «шукачів притулку». «Зовнішня міграція громадян України є комплексним процесом, який включає низку складових, основними з яких у період незалежності є: стаціонарна міграція, яка пов'язана зі зміною офіційного місця проживання і реєструється державною статистикою; трудова міграція, пов'язана із виїздом на роботу за кордон без зміни місця проживання; човникова торгівля – поїздки за кордон з метою торгівлі (продажу або закупівлі товарів); вимушена міграція з окупованих територій та зони бойових дій» [2, с.49].

Із однозначним поділом трудової та вимушеної міграції не погоджуються Л.Стемасюк. Він прийшов

до такого висновку, що відсутня єдина системи класифікаційних ознак по яким виділяють види міграції. «Часто один і той самий процес переселення населення можна віднести до того чи іншого виду міграції, зокрема внутрішні міграції можуть водночас бути остаточною, вимушеними соціальними та економічними, а це, в своєю чергою, викликає багато неточностей (у визначенні об'єкту дослідження, регулюванні прав мігрантів, їх ролі в соціально-економічному житті окремої держави чи регіону, надання громадянства або статусу біженця)» [3, с.62].

Мета статті: дослідити готовність мігрантів з України до соціальних та економічних викликів закордонном. **Методи дослідження:** аналіз та узагальнення літератури та соціологічних досліджень (для з'ясування рівня готовності та усвідомлення мігрантів з України до можливих соціальних ризиків); теоретичне узагальнення (для формування авторських висновків).

Виклад основного матеріалу. Вимушена міграція, на відміну від примусової, надає мігрантам право мінімального вибору. Але в деяких випадках нелегальні мігранти мають більш обмежене право вибору ніж ті, які належать до групи вимушених мігрантів.

Ретельний аналіз сучасної вимушеної міграції дозволило Т.Жванії зробити висновки про наявність декількох аспектів вимушеної міграції: «Ситуація вимушеної міграції має декілька аспектів: економічний – втрата матеріальних благ, фінансова невпевненість; правовий – складність у визначеності юридичного статусу у країні-реципієнті, тривалість і стабільність здобуття законного статусу громадянина, правова нерівність із титульним населенням держави; психологічний – переживання негативних життєвих подій (втрата, зміни, що відбуваються до і під час переселення та період адаптації до нового суспільства); соціально-культурний – соціальні зміни та культурні (етнічні, релігійні тощо) відмінності у новому середовищі, ізоляція та депривація; політичний – відсутність, до повного набуття громадянства, можливості легального пливу на внутрішню та зовнішню політику держави» [4, с.50].

Тобто, вимушена міграція не завжди є міграцією під впливом відвертого насилля з окупованих територій або зони бойових дій. Вимушеного характеру міграція набуває за рахунок переваги факторів відштовхування над факторами притягання.

Для диференціації вимушених та примусових міграцій В.Колпаков пропонує відрізнити декілька видів вимушеного переміщення мігрантів. Треба розрізнити вимушену міграцію як втечу від злиднів та незайнятості. Він пропонує визначити їх як «мігранти виживання». Їх варто відрізнити міграція з метою підвищення заробітку та покращення рівня життя. Це мігранти «пошуку можливостей». Мігрантів, які намагаються уникнути відвертого насильства, війни, переслідування або конфлікту треба визначити як «мігрантів переслідування» [5, с.63]. Мігранти з України можуть належити всім трьом видам міграції, але вимушеною треба вважати таку, яка виштовхує із країни потребою виживання. Ознакою вимушеної міграції з України виступає те, що вона є єдиним джерелом доходу та стратегією виживання мігрантів. Відсутність вибору між міграцією закордон та можливістю праці у власній

країні цілком відповідає критерію вимушеного поводження мігрантів під впливом фактору виштовхування.

Вимушена міграція це складне соціальне явище, яке сприяє обміну знаннями, навичками і досвідом, що сприяє розвитку особистості. Створюються умови, коли вимушений характер міграції з України не усвідомлюється не лише дослідниками, а й самими мігрантами. Це визначається тим, що трудову міграцію визначають не стільки за наслідками, скільки за чинниками. Найчастіше це відбувається під час застосування економічного підходу, в рамках якого трудова міграція розглядається як наслідок певних економічних диспропорцій, але не виштовхування потребами виживання. Міграція трактується як позитивне, вигідне явище. Це явище в основному вигідне і країнам походження і приймаючим країнам (зароблені за кордоном кошти переказують на батьківщину, скорочується безробіття та соціальне напруження), і країнам призначення (потреба у робочій силі забезпечується) мігрантів.

Для мігрантів з України не завжди очевидною є їх вимушена зайнятість. За режимом (формами) організації робочого часу мігранти можуть бути зайняті з режимом неповного робочого часу. У цьому випадку, добровільною неповною зайнятістю модно вважати таку, яка зумовлена соціальними причинами (необхідністю підвищення кваліфікації, набуттям професії, станом здоров'я, вихованням дітей, необхідністю зміни професії та іншими соціальними потребами). Вимушеною називається неповна зайнятість, яка зумовлена економічними причинами (скороченням обсягів виробництва, реконструкцією підприємства або іншими причинами). «В умовах вимушеної неповної зайнятості працівники використовуються нижче своїх можливостей, здібностей, знань, кваліфікації, наслідком чого є низька продуктивність праці» [6, с.184-184].

За допомогою невидимої неповної зайнятості, мігрантів вимушені неповністю використовувати їх професійну компетентність та отримувати низькі доходи. Не тільки відверте насилля, але порушення рівноваги між робочою силою та іншими виробничими факторами перетворює працю трудових мігрантів у вимушену.

Досліджуючи сучасні процеси міграції в Україні бачимо, що закордонні мігранти – це окрема соціально-професійна група, у якої головною ознакою є готовність до ризиків, орієнтування на власні ресурси але низький рівень життя. Мігранти – це спільнота, що об'єднує людей з досить високим рівнем адаптації до умов ринкової економіки. Вони обирають і реалізують такі ринкові стратегії, домінантами яких є самозайнятість та підприємницька діяльність. Вони орієнтуються переважно на власні сили і ресурси, готові до ризиків, культивують цінності, що їх поділяють, як правило, представники середнього класу, при тому, що за рівнем добробуту вони набагато ближчі до «нових бідних». Можемо зробити висновки, що мігранти з України готові до соціальних і економічних ризиків виключно за кордоном. У себе на батьківщині їх готовність до створення власного бізнесу та ризиків, за умов, що склались чомусь не здатна до монетизації. Результати дослідження, здійсненого в рамках проекту Європейського фонду професійного навчання показали, що

тільки 6,6% трудових мігрантів після повернення додому стали роботодавцями, а 11,1% – само зайнятими [7, с.145-146].

Колективний соціально-демографічний портрет мігрантів з України не сприяє уявленню про них як «місіонерів ринкових ідей» або «носіїв підприємницької свідомості». «Дві третини трудових мігрантів – це мешканці сільської місцевості (34,8%) і невеликих міст (29,1%). З міст з населенням 250 тис. жителів і більше виїжджає за межі України на роботу лише кожен третій мігрант (34,8%) [12, с.13-14]. Освітній рівень мігрантів з України не можна вважати високим. Переважна більшість мігрантів має загальну середню або середню спеціальну освіту. Незважаючи на значну долю мігрантів із вищою освітою (12,6%), вітчизняні та дослідники впевнені, що Україні загрожує «відтік мізків», який є «першочерговою причиною гальмування розвитку науково-технічного прогресу» [8, с.121].

Існує міф про те, що мігранти з України є «місіонерами ринкових ідей» та готові до ризиків, орієнтуються на власні ресурси. Через це формується новий міф, про позитивний образ мігрантів, що в свою чергу провокує нові соціальні ризики Недостатня увага науковців у дослідженні ризиків мігрантів «приводить до того, що ті, хто виїжджає на заробітки, не ідентифікують себе із групою ризику». Через зайву впевненість мігрантів з України – вони зустрічаються з

неготовністю до реальних соціальних ризиків.

Висновки. Важливість показників того, чи готові мігранти з України до ризиків є основними для того, щоб оцінити їх конкурентоспроможності на ринку праці. Занижені або завищені показники безпосередньо мають вплив на життєву стратегію мігрантів, оцінку їх ймовірності успіху та компетентності. Стратегія індивіда має включати вміння працювати з сучасними інформаційними ресурсами, володіння комунікативними навичками, готовність до ризику, інноваційність, відповідальність за свою долю, адаптивний тип поведінки. Дослідження готовності до ризику серед української молоді показує стабільно низьку оцінку на фоні зростання прагнення до матеріальних цінностей. Готовність до ризику старшого покоління серед мігрантів з України практично не відрізняється від готовності до ризику серед молоді. Частки мігрантів обох вікових груп, які ризикнули працювати за кордоном за відсутності будь-якої угоди, є майже однаковими. Це повністю відрізняє їх від молоді за кордоном, яка, згідно опитуванням майже на 100% готова до ризиків. Конкурентоспроможності молодих мігрантів з України не вистачає для їх статусу «місіонерів ринкових ідей». Головним джерелом опору є небажання ризикувати та боязнь приватної поразки. Відмова від ризиків сама по собі представляє найнебезпечніший ризик побудови неринкової України.

Список використаної літератури

- 1.Пермякова Л. Підходи до класифікації та структури організаційної культури публічних установ. *Актуальні проблеми державного управління*. 2012. Вип.2. С.16–19.
- 2.Пилинський Я. Освіта іммігрантів та проблема їхнього працевлаштування (досвід США). *Зб.наукових праць Уманського державного педагогічного університету імП.Тичини*. Умань. 2010. Ч.1. С.235–244.
- 3.Піткенен П. Досягнення міжкультурної компетентності в транснаціональному просторовому вимірі. *Народознавчі зошити*. 2015. №6(126). С.1304–1312.
- 4.Позняк О. Соціальні наслідки євроінтеграції України. Міжнародна міграція. URL: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/Mizhnarodna%20migrazija.pdf>
- 5.Позняк О. Теоретичні засади міграційних та етнодемографічних досліджень. *Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / ред. О.В.Позняка*. Умань: ВПЦ "Візаві", 2007. С.5–41.
- 6.Посохов І. Аналіз змісту поняття ризик і наукові підходи щодо визначення сутності ризику. *Збірник наукових праць. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХП"*. Тематичний випуск: Технічний прогрес та ефективність виробництва. 2012. №5. С.101–108.
- 7.Прес-конференція з приводу оголошення результатів опитування «Міграційні настрої населення України». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LLJ45WKYMPM>.
- 8.Прибиткова І. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 4. С.156–167.

References

- 1.Permiakova, L. (2012). Pidkhody do klasyfikatsii ta struktury orhanizatsiinoi kultury publichnykh ustanov [Approaches to the classification and structure of organizational culture of public institutions]. *Actual problems of public administration*, 2, 16–19. [in Ukrainian]
- 2.Pylinskyi, Ya. (2010). Osvita immihrantiv ta problema yikhnoho pratsevlashtuvannia (dosvid SShA) [Education of immigrants and the problem of their employment (the experience of the USA)]. *Collection of scientific works of Pavlo Tychyni Uman State Pedagogical University. 1.*, 235–244. [in Ukrainian]
- 3.Pitkenen, P. (2015). Dosiahnennia mizhkulturnoi kompetentnosti v transnatsionalnomu prostorovomu vymiri [Achieving intercultural competence in a transnational spatial dimension]. *Ethnological notebooks*, 6(126), 1304–1312. [in Ukrainian]
- 4.Pozniak, O. (2007). *Sotsial'ni naslidky yevrointehratsiyi Ukrayiny. Mizhnarodna mihratsiya* [Social consequences of the European integration of Ukraine. International migration]. URL: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/Mizhnarodna%20migrazija.pdf> [in Ukrainian]
- 5.Pozniak, O. (2007). Teoretychni zasady mihratsiinykh ta etnodemohrafichnykh doslidzhen' [Theoretical foundations of migration and ethnodemographic studies. In O.Pozniak (Ed.). *Mihratsiyni protsesy v Ukrayini: suchasnyy stan i perspektyvy* [Migration processes in Ukraine: current state and prospects] (pp.5–41). VOC "Vizavi". [in Ukrainian]
- 6.Posokhov, I. (2012). Analiz zmistu poniattia ryzyk i naukovi pidkhody shchodo vyznachennia sutnosti ryzyku [Analysis of the content of the concept of risk and scientific approaches to defining the essence of risk]. *Bulletin of NTU "Khp"*, 5, 101–108. [in Ukrainian]
- 7.Pres-konferentsiya z pryvodu oholoshennya rezul'tativ opytuvannya «Mihratsiyni nastroyi naseleण्या Ukrayiny» [Press conference on the announcement of the results of the "Migration Attitudes of the Population of Ukraine" survey]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LLJ45WKYMPM>. [in Ukrainian]

8.Prybytkova, I. (2002). Trudovi mihranty u sotsialnii iierarkhii ukrainskoho suspilstva: statusni pozytsii, tsinnosti, zhyttievi stratehii, styl i sposib zhyttia, metody, marketyn [Labor migrants in the social hierarchy of Ukrainian society: status positions, values, life strategies, style and way of life. Sociology: theory, methods, marketing] *Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 156–167. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 30.09.2024 р.

Стаття прийнята до друку 04.10.2024 р.

Zhylenko Ruslan

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Novosad Kristina

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Samotovka Roman

PhD Students
Department of Sociology and Social Work
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

READINESS OF MIGRANTS FROM UKRAINE FOR SOCIAL RISKS

Abstract. The article aims to research the readiness of migrants from Ukraine to social challenges abroad. Research methods: analysis and generalization of literature and sociological research and theoretical generalization. The high rate of uncertainty avoidance and slow feedback to the employer show us that most migrants from Ukraine belong to the administrative type of organizational culture. The peculiarities of the organizational culture of migrants can lead to the fact that they can face significant social risks, namely the risk of being in the second or third sector of the global labor market. It also leads to a loss of competence and initiative, self-confidence, the ability to make decisions, seek and use feedback from the environment in the host countries, and the threat of "brain waste". Willingness to take risks among Ukrainian youth shows a consistently low rating against the background of the growing desire for material values. Risk readiness of the older generation among migrants from Ukraine practically does not differ from risk readiness among young people. The shares of migrants of both age groups who risked working abroad in the absence of any agreement are almost the same. This completely distinguishes them from young people abroad, who, according to surveys, are almost 100% ready to take risks. So, we can say that the competitiveness of young migrants from Ukraine is not enough for their status as "missionaries of market ideas". Moreover, the main source of resistance is the reluctance to take risks and the fear of private defeat. Rejection of risks in itself represents the most dangerous risk of building a non-market Ukraine.

Keywords: business culture of migrants, migrants, risks, social risks.